

Й. Кононович-Горбацький викладав в академії риторику, діалектику і логіку. Його цікавили питання, до яких інтерес виникає і зараз: чи є риторика мистецтвом? У чому полягає обов'язок оратора? Й. Кононович-Горбацький був добре освічений в області античної риторики, крім того, він вважав, що найважливішими якостями оратора є дієвість, вміння відгукнутися на події дня, піднімати питання, які хвилюють слухачів. Він звеличував П. Могилу і давав практичні поради щодо складання похоронних і вітальних промов.

Риторика XVII-XVIII ст. в Україні розвивалася на основі засвоєння шкільною освітою досвіду античної та західноєвропейської традиції, переробленої середньовічним світоглядом. З середини XIX в. переривається викладання риторики в вузах Європи, що зумовлено низкою соціально-політичних та економічних причин, з'являється тенденція зміни ораторської прози на художню, що негативно відобразилося на розвитку риторики в період, тривалістю приблизно 150 років.

В умовах відродження України зростає значення риторичного мистецтва В. Винниченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, М. Костомарова, В. Сухомлинського, які підтримували головну вимогу до будь-якої промови: якою б не була тема вашої промови, кажіть її «світло». Сучасні вчені (Б. Баглай, С. Гурвич, Т. Олійник) дотримуються концепції риторики як філософсько-дидактичної науки, спрямованої на формування у людини ефективної мовленнєво-розумової та комунікативної діяльності.

Ключові слова: ораторська майстерність, пропедевтика, шкільна драма, гомілетика, епидейктична промова.

Ключевые слова: ораторское искусство, пропедевтика, школьная драма, гомилетика, эпидейктическая речь.

Key words: oratory, propaedeutic, school drama, solemn speech, church speech.

ДУДЧЕНКО ВАЛЕНТИНА ВІТАЛІЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
доктор юридичних наук, професор

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА ТРАДИЦІЯ ОСЯГНЕННЯ ПРАВА

Засновником феноменології у XX ст. був німецький філософ Едмунд Гуссерль. У своїй праці «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія Гуссерль сформулював головне питання феноменології: «Яким є світ до науки?». Мислитель відповідає на це запитання шляхом звернення до трансцендентально-феноменологічної (ейдетичної) редукції. Ейдетична редукція є основним методом у феноменології.

Редукція (лат. *reduction* – повернення назад) – 1) це методологічний прийом зведення даних до вихідних начал, до їх первісності; 2) це термін, яким позначають дії чи процеси, які призводять до спрощення структури певного об'єкта.

Сенс редукції: індивід (феноменологічне «Я») не мусить всеціло довіряти чуттєвому і позитивно-науковому знанню. Він має відмежуватися від цього знання і осмислювати речі у їх первісності («світ до науки»).

Інтенціональність свідомості – (лат. *intention* – намір, тенденція, прагнення) – це спрямованість свідомості індивіда («феноменологічне «Я») до первісності речей.

Феноменологи довели апіорність інтелігібального і емоційного в бутті духу.

Феноменологи успадковують, транслюють і відтворюють філософсько-правову (платоно-гегелівську) традицію.

Сучасне ейдетичне право є аналогом платоно-гегелівської ідеї права («ейдос» з грецьк. – ідея). В ідеї права – його першоджерело, субстанційна сутність, істина, сенс, цінність, мета, цивілізаційна роль.

Ейдетичне право є передзнанням для юриста.

Неможливо пізнати і визначити право не осмисливши його мети, сенсу. Мета і сенс – органічні складові праворозуміння. Ідея права в усі часи асоціювалася з ідеєю справедливості. Справедливість утворює справжній «логос» права і є специфічним духовним елементом правової реальності. Відсутність у праві цього компонента призводить до духовно незрілих інститутів, які тримаються грубою силою.

Справедливість впливає і визначає характер теорії права. Теорія права має розпочинатися з свободної волі людини.

Носієм свободної волі є людина, тож, очевидно, що поняття суб'єкта права посідає першочергове місце серед основних правових понять. Ідея про людину є вихідною тезою для будь-якого юридичного мислення.

Людина з'являється на світ правовим суб'єктом, незалежно від будь-яких постанов, законів, які діють в тій чи іншій державі. «Людина правоздатна з дня народження» так прийнято виражати цю думку в усіх працях з природного права. Тож правоздатність як природна властивість суб'єкта права не надається людині постановою законодавця, «правопорядком» який існує в суспільстві. Поняттям цим може, правда, багато хто і не володіти, але в цьому випадку і відповідні міркування про права і обов'язки виявляються позбавленими будь-якої логічної підстави.

Поняття правового об'єкта є третім серед основних правових понять. Об'єктом, тобто засобом, є під правовим кутом зору усе те, що в змозі служити людині, але ним не може поставати сама людина, котра є метою, а не засобом.

Поняття про людину як суб'єкта у своїй протилежності об'єкту як засобу пов'язане далі з поняттям про правову відносину, котре є

четвертим серед основних правових понять. Поза ним поняття про людину як самоцінність не може отримати цілком виразного змісту. Поняття правової відносини означає, що не окрема, ізольована від інших людина, не якась особлива людина, котра належить, наприклад, до певного суспільного гурту, класу, але будь-яка і кожна людина є самоцінністю, свободною людиною у суспільстві. Поняття правової відносини, є, інакше кажучи, поняттям про людину у її стосунках з іншими, котре утворює самоцінність за кожним з нас за будь-яких умов.

Це тлумачення поняття правової відносини корінним чином відмінне від підходу до нього, що має місце у позитивній юриспруденції.

Поняття про правову відносину людини до людини вимагає виникнення у суспільстві певного порядку відносин і причому такого, котрий підпорядковується б ідеї правової відносини, був би не порядком взагалі, але правовим порядком. Звідси п'яте з основних понять поняття правової норми. Правова норма є правилом поведінки, котре у своєму спрямуванні на регулювання людських вчинків, підпорядковане ідеї правової відносини, ідеї людини як самоцінності.

Правову норму можна досліджувати з двох точок зору: можна вивчати її зміст і можна вивчати форму, у якій втілено цей зміст. Суттєвими формальними ознаками правових норм є: по-перше, вони санкційовані зовнішнім авторитетом даної спільноти, по-друге, вони мають обов'язковий характер для всіх; по-третє, вони гарантовані зовнішніми примусовими заходами. Відсутність якої-небудь з цих ознак зумовлює заперечення за нормою правового характеру. В цих нормах вбачають сутність або природу самого права.

Щойно сказане дає нам критерії для належної оцінки так званих державних або позитивних теорій права. Ці теорії виокремлюють правові норми від усіх інших тільки за формальною ознакою. Такою ознакою є санкції держави. Звідси: правові норми суть норми, встановлені державою як обов'язкові.

Однак, якщо ми будемо задовольнятися однією лише формальною ознакою, то ми не в змозі будемо критично ставитися до тих випадків, де влада строго дотримується і поважає закони, але де ці закони карають громадян, наприклад, за свободу думки чи свободу зібрань. Тож наша наука не може обмежитися лише тільки формальними ознаками правової норми.

Нарешті, розпізнавання в юридичній нормі її змісту і форми дає змогу стверджувати, що примус зовсім не є справжньою природою права. Примус є лише зовнішньою ознакою права, хоча і ознакою істотною саме для тієї форми, в якій втілюється зміст правової норми. Примус існує на випадок порушення права.

Ідея права – категорія не юридична, а «доюридична», тобто вона апіорна стосовно юридичної науки. Ідея права містить цілу низку окремих правових понять, також апіорних за своєю природою.

Переосмислення під кутом зору природного права основних правових понять, таких як право, суб'єктивне право, об'єктивне право,

правовідносина, норма права, суб'єкт права, об'єкт права, правопорядок та ін. сприяє вирішенню проблеми концептуалізації сучасного українського права. Визнання природного права і суспільного договору основою чинної Конституції України надає плідні можливості для подібного перегляду.

Ключові слова: феноменологічна традиція, ейдетичне право, ейдетична редукція, концепція права.

Ключевые слова: феноменологическая традиция, эйдетическое право, эйдетическая редукция, концепция права.

Key words: phenomenological tradition, eidetic law, eidetic reduction, conceptualization of law.

ЗАВАЛЬНЮК ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
доктор юридичних наук, професор

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Юридична антропологія звертає увагу на те, що влада, в тому числі – державна – породжується не тільки соціальними факторами, але й також природою людини, її інстинктами, потребами, почуттями, інтересами. У свою чергу, уже в самій владі як феномені, породженому функціонуванням живих мислячих істот, мимоволі проявляються властивості та риси людини, що надають державній владі антропоморфний характер. Державна влада з позицій юридичної антропології постає не як пасивний інструмент, що служить інтересам суспільства в цілому, або класу, або соціальній групі тощо, а як активно діючий суб'єкт, що переслідує власні інтереси [1, с. 387].

Антропологічне розуміння онтології державної влади є одним з найдавніших концептів в історії політичної та правової думки [2, с. 250]. Конфуцій розглядав державу як велику сім'ю, тобто бачив у державі людську істоту у системі споріднених зв'язків. Згідно з соціальною схемою Конфуція, правитель – «син неба» (знов-таки антропна характеристика державця) – лише на декілька сходинок підносився над главою сім'ї [3, с. 86]. Платон бачив в ідеальній державі справедливую людину, яка має ті ж інтелектуальні здібності та пристрасті, що й людина [4, с. 128]. І як тут не згадати знамените слівце Людовіка XIV, кинуте непокірному Паризькому парламенту: «Ви думали, панове, що ви – це держава? Помиляєтесь, держава – це я!».

Ототожнення державної влади (і навіть держави) і людини властиве було не тільки давньосхідним та античним авторам, не тільки диктаторам та абсолютним монархам, але й мислителям-раціоналістам, які започаткували модерне державознавство. Так, на обкладинці найбільш